

Boken som skapade vår värld – hur Bibeln formade den västerländska civilisationens själ

Det är lätt att underskatta Bibelns kulturfrämjande och civilisatoriska krafter. För några år sedan kom det ut en bok som ur en ick-västerlänningssynvinkel skildrar hur Europa och den västerländska kulturfären utifrån en biblisk världsbild utvecklats till att bli starkt tongivande och dominerande på världsscenen. Gunnar Davidsson har läst Vishal Mangalwadis uppmärksammade arbete¹ och delar med sig av sina intryck i en artikel i två delar, varav den första följer här och del två i kommande nummer.

Vishal Mangalwadi är indier och har vuxit upp i ett land där hinduism, islam och buddism är mycket närvarande. Han är kristen, filosof och samhällsvetare och han ser på Västerlandet, på Bibeln, reformationen och de stora väckelserna med delvis andra ögon än vi. Han observerar saker och förhållanden som är så självklara för oss att vi inte tänker på dem, men som är grundläggande för vår kultur och vårt samhälle. Mangalwadi har skrivit en intressant bok, där han på en rad punkter visar hur Bibeln präglat hela den västerländska civilisationen.

Boken spänner över långa tidsrymder och behandlar frågor om Guds och människans natur, kunskapsteori, moral, mission, kultur, frihet m.m. Han berättar också om händelser i sitt eget och sin familjs liv.

Jag ska här ta fram några punkter som jag funnit viktiga – särskilt med utgångspunkt i den reformation vi nu firar 500-årsminnet av.

Vishal Mangalwadi hade läst Bibeln som barn, men berättar att han, när han kom till universitetet, mötte en dominerande kultur som hävdade att det inte finns någon Gud: allt är bara materia, kemi, slump, miljö och kultur. Det är ingen principiell skillnad mellan honom själv och en hund. Det finns inte något absolut sant eller falskt, ont eller gott.

Samtidigt mötte han den traditionella indiska kulturen, där människan är Gud, den yttersta verkligheten finns inom oss och vi når den genom att meditera bort alla tankar och ord från våra sinnen.

Indisk kultur har en cirkulär tidsuppfattning. Människan befinner sig i ett oändligt kretslopp med återfödelse och ett kastsystem som hon inte kan bryta sig ur. I Västerlandet har vi en annan tidsuppfattning. Vi ser tiden som linjär, det finns ett före och ett efter. Israels folk var ena dagen slavar i Egypten och följande dag på väg ut ur det landet – i riktning mot det land som Herren lovat.

Den unge Mangalwadi stod inför två viktiga frågor:

- Vem är jag?
- Vad är sanning?

Han började läsa Bibeln på nytt och fann att Bibeln hade mycket bättre svar på hans frågor än de professorer han studerade för. Redan i de första kapitlen i Bibeln talas om hur Gud skapade himmel och jord och människan till sin avbild och med uppdrag att råda över jorden. "Om det är sant som Bibeln säger, att jag är skapad till Guds avbild med uppdrag att råda över jorden, då är jag en skapande varelse." Det var underbart. Dessa fem korta meningar ur 1 Mosebok stämde mycket bättre med hans erfarenheter än alla de mångordiga förklaringarna från universitetet.

Men Gud sade inte bara: "Varde ljus!" Han sade också att det var gott. De orden gav en trovärdig förklaring till varför vi kan skilja mellan gott och ont, sant och falskt, vackert och fult. Det hör med till att vara människa att kunna göra värdeomdömen. Samtidigt är det en förutsättning för att kunna förändra något. Om vi inte ser vad som är dåligt, har vi ingen grund för att förändra. Mangalwadi skriver att det var under sin tid som student han blev kristen.

Hans vänner vid universitetet hävdade att det inte finns något som är absolut ont eller gott, men de motsäger sig själva när de dömer den som gör värdeomdömen. Och de var inte konsekventa: Pojkarna fortsatte att titta efter vackra flickor, som om skönheten fanns i flickan och inte i deras egna ögon.

Men Mangalwadi var från Indien, vad hade Bibeln med honom att göra, undrade han? Han läste om Herrens kallelse till Abraham, där Herren säger att i honom ska

alla släkter på jorden bli välsignade. Det var en förutsägelse som han kunde testa. Hade Indien blivit välsignat av Abrahams efterkommande? Han fann att så var fallet, i allra högsta grad: Mycket välsignelse hade följt med

- det moderna språket hindi som han talade,
- den kommunala organisationen och demokratin,
- Högsta domstolen och hela rättssystemet,
- universitetet och lantbruksinstitutet,
- sjukvårdssystemet,
- det allmänna biblioteket,
- järnvägarna som möttes i staden,
- nyhetstidningen han börjat skriva i,
- med mera.

Alla dessa företeelser fanns i hans stad på grund av att det funnits människor som tagit Bibeln på allvar. Ändå är detta bara exempel. Bibeln är själva själen i den västliga civilisationen, det andra årtusendets bok.

SITUATIONEN FÖR TUSEN ÅR SEDAN

För tusen år sedan var den islamiska civilisationen överlägsen Europa i nästan alla avseenden: deras ledare var mer välbärgade, deras arméer mer kraftfulla och de hade nått längre inom konst, lärdom, vetenskap och teknologi. Så är det inte längre. Något har förändrats.

I dag översätts fler böcker till spanska på ett år än som har översatts till arabiska de senaste tusen åren. Om man bortser från oljan, exporterar Finland, med fem miljoner invånare, fler varor och tjänster än arabvärldens 165 miljoner människor tillsammans. Det är relevant att göra en sådan jämförelse, eftersom det var engelsmännen som fann

Bibeln är själva själen i den västliga civilisationen, det andra årtusendets bok.

*Luther –
det andra
årtusendets
mest
inflytelse-
rika person?*

oljan och det var amerikanska bolag som började pumpa upp och raffinera oljan. Produktionen av olja upprätthålls av ingenjörer som rekryterats från Väst.

Hur ska man förstå utvecklingen i Europa under det andra årtusendet? Den allmänt etablerade förklaringen är upptäckten av "den mänskliga värdigheten", en upptäckt som i sin tur sägs kunna härledas från "de grekiska och latinska klassikerna". Mangalwadi visar att så inte är fallet.

Europa hade blivit "kristet" långt före 1500. Men mycket låg fortfarande begravt under en förkristen hedendom. Många levde ett liv i fruktan för okända krafter. Det var inte förrän i slutet av 1400-talet som man (åter-)upptäckte Bibelns undervisning om medmänsklighet med inspiration från kyrkofäderna, bland andra Augustinus. "Gud sade: Låt oss göra människor till vår avbild, till att likna oss." Den moderna västerländska synen på människan växte fram ur den medeltida förståelsen av Guds relation till universum.

Varför blev inte idén om den mänskliga värdigheten en del av den muslimska kulturen? Svaret är att denna saknade något som de kristna hade: Budskapet om inkarnationen genom Jesus Kristus. Människan ges möjlighet att bli barn till Gud, som vill torka bort varje tår från våra ögon och ta på sig syndens straff. Detta är det yttersta beviset på människans höghet och värdighet.

Islam förkastade denna undervisning. Därmed hade muslimerna reducerat människan till djurens nivå och låst in henne i ett system där hon inte kunde utveckla sin fulla potential.

Västerlandets utveckling inom vetenskap, teknik, krigföring och ekonomi kom

av det faktum att man blev en tänkande civilisation.

- Var det tryckpressen som åstadkom detta? Nej, tryckpressar fanns i Kina och Korea århundraden före Västeuropa, utan att det hade lett till motsvarande utveckling. De buddistiska munkarna satt med sina roterande bokhyllor men de läste inte sina böcker. De trodde inte på ord, de trodde på frälsning genom att snurra på hyllor med heliga böcker – som ett mantra. Här finns kopplingar till det nutida TM (Transcendental Meditation). Det finns också kristna som använder "Jesus" och "Maria" som mantra.
- Var det en tillfällighet? Knappast! Bibeln främjar ett logiskt tänkande, eftersom den talar om att den yttersta verkligheten bakom universum är det rationella Ordet (*Logos*) från en personlig Gud.

För aposteln Johannes var inte Ordet något abstrakt. Han rörde vid det med sina händer, levde med Jesus i tre år och fick se otroliga saker hända, döda väcktes till liv, stormar stillades och hungriga mättades. Jesus talade om sin egen död och uppståndelse utan att någon förstod. Men mötet med den Uppståndne övertygade Johannes och de andra lärjungarna. Den yttersta verkligheten var inte tystnad utan ord: "I begynnelsen var Ordet, och Ordet var hos Gud, och Ordet var Gud. . . . Genom honom har allt blivit till" (Joh. 1:1, 3). "Och Ordet blev kött och bodde ibland oss, och vi såg hans härlighet, en härlighet som den Enfödde har av Fadern, och han var full av nåd och sanning" (Joh. 1:14).

Om Gud är Sanning och han kan tala till oss med begripliga ord – om detta eviga Ord som har skapat himmel och jord har

stigit in i vår värld – då är rationellt mänskligt tänkande betydelsefullt. Vi lär känna sanningen genom att odla våra sinnen och begrunda Guds ord. *Detta är den västerländska civilisationens DNA.*

Det är evigt liv att känna Gud och Jesus Kristus (Joh. 17:3). Jesus är den i vilken alla visdomens och kunskapens skatter är dolda (Kol. 2:3).

REFORMATIONEN

Det var under renässansen som den förnyade synen på människan, hennes värdighet och ställning inför Gud började växa fram, men det stora uppvaknandet i Europa kom på 1500-talet genom reformationen.

Nyckelpersoner i 1500-talets reformation var Martin Luther, Jean Calvin (1509–1564) och William Tyndale (1494–1536), med Luther som pionjär. Luther var troligen det andra årtusendets mest inflytelserika person. Det medges också av många som inte gillar honom.

Luther var väl genomtänkt och förankrad inom filosofin. Han hade varit augustiner-munk och Augustinus hade varit professor i grekisk filosofi. Luther verkade som professor och lärare på universitetet i Wittenberg, som präst och förkunnare och som debattör i skarp konflikt med katolska kyrkans ledning. Han var författare till en rad värdefulla skrifter – i en tid när boktryckarkonsten hade gjort sitt intåg. Hans skrifter kunde härigenom få snabb spridning.

Luther angrep sådant som han uppfattade som felaktigheter inom den katolska kyrkan och lanserade sina grundsatser sammanfattade i viktiga dokument. Han visade ett oerhört mod inför hela den världsliga makten och han översatte Bibeln till tyska så att

var och en skulle kunna läsa. I konsekvens med detta skrev han till furstarna och uppmanade dem att starta skolor så att alla barn skulle få lära sig läsa och skriva.

Han skrev också ett öppet brev till furstarna om universiteten: ”Jag tror att det inte finns något arbete mer värdigt en påve eller en kejsare än en grundlig reformering av universiteten.” Luther hade sett hur universiteten, som nästan alla drevs av kyrkan, blivit platser där ”den blinde hedniska läraren Aristoteles styr långt mer än Kristus”. Luther pläderade för en reformering av universiteten så att Bibeln skulle mer komma i centrum.

Genom sina skrifter, sin undervisning och genom sitt eget handlande kom han att påverka enskilda, kyrka och samhälle för århundraden framåt i tiden på ett sätt som knappast kan överskattas. Flera av dessa återverkningar är så ett med det samhälle vi lever i att vi inte tänker på det. Vi ska se på några av dessa förändringar här.

SPRÅK OCH BIBELÖVERSÄTTNINGAR

Jesus behärskade hebreiska men det var ett dött språk, så han undervisade på arameiska, det språk som talades av folket i landet. När apostlarna nedtecknade Nya testamentet följde de samma princip och skrev på det språk som kunde förstås av många, d.v.s. grekiska. Efter hand ersatte latinet grekiskan som dominerande språk, och en översättning av Bibeln till latin blev klar 405 e.Kr. (*Vulgata*). Sedan romarriket gått under på 400-talet blev latinet successivt ett dött språk och ersattes av en rad lokala språk och dialekter som också förändrades över tiden på grund av folkvandringar, erövringar m.m. En utbredd analfabetism

förstärkte latinets dominans som det skrivna ordets språk. Den som ville läsa måste lära sig latin, vilket de flesta inte hade råd med. Det i sin tur innebar att det bara var aristokrater och präster som blev utbildade. Vi fick ett språkligt kastsystem, som förstärkte kyrkans makt över Europa. Men det gjorde Europa svagt.

Den intellektuella och religiösa eliten trodde inte att Bibeln kunde översättas till den enkla lokalbefolkningens dialekter; dessa kunde ju för övrigt inte läsa och deras språk saknade ofta skriftform. Översättare som Luther och Tyndale sågs därför som revolutionära reformatorer.

Varför var det kontroversiellt att översätta Bibeln? Latinet var de lärdas språk, och en viktig del i samhällets organisation och maktordning. Kunskapen att läsa och skriva latin, och den exklusiva tillgång detta gav till Bibeln, var den kyrkliga överhetens medel att styra och utöva makt över folket. Översättningen av Bibeln innebar att språket demokratiserades och överlämnades till folket, något som annars bara tillhörde eliten. Allmogen kunde själv bilda sig en uppfattning om rätt och fel. Bibelordet hade en högre auktoritet än kyrka och stat och den traditionella maktordningen vändes upp och ner.

Detta verkar ha varit särskilt tydligt i England där William Tyndale avrättades som straff för sin översättning av Bibeln till engelska.

Luther ville, som präst, skydda sina församlingsbor mot avlatshandel, relikdyrkan och annan vidskepelse. När folk lärde sig läsa och fick Bibeln på det egna språket blev man också ett läsande och tänkande folk. Man frigjorde och mobiliserade intellektuella krafter som tidigare legat i träda.

Fram till 1500-talet var t.ex. England ekonomiskt sett ett medelmåttigt land. Världsjöfarten dominerades av katolska länder som Spanien, Portugal och Frankrike. Ett par århundraden senare hade England och Holland gått om dem alla när det gällde politik, ekonomi och tänkande.

När Luther översatte Bibeln var det till en tyska som var präglad av hans egen dialekt. Det blev en bok som blev en omedelbar framgång, trycktes i många upplagor och fick ett sådant genomslag att den gjorde Luthers dialekt till "standardtyska" för hela den tyskspråkiga världen. Den kom också att inspirera till översättning av Bibeln till lokala språk och till reformer i många andra länder.

Senare, när missionen kommit igång i stor skala över stora delar av världen, har det varit en av de viktigaste insatserna att få fram en Bibel på de lokala språk som talas där man är. I många fall har det inte funnits något skriftspråk över huvud taget. Och detta, att skapa ett skriftspråk och översätta Bibeln, är ett arbete som ännu pågår med full kraft.

Översättning av Bibeln till lokala språk och dialekter har i första hand varit en del i spridningen av evangeliet. Men det har också haft genomgripande återverkningar på de samhällen som berörts. Folkslag som tidigare har varit ignorerade och undertryckta har stärkts och det har skapats en miljö där information och kunskap kan flöda. Bl.a. har folk fått möjlighet att lära sig och engagera sig i diskussion och beslutsfattande i sitt eget samhälle. Synen på nationalstaten har förändrats.

När européerna lärde sig att läsa var Bibeln ofta den enda bok man hade i familjen.

Då blev det också den som i hög grad kom att forma deras språk och världsbild.

Mangalwadi lyfter fram några viktiga områden där Bibeln påverkat tanke och livsåskådning. I del 1 av denna framställning redovisas två sådana områden, musik och moral.

MUSIK

Musik är en integrerad del i Bibeln. Den sista psalmen i Psaltaren uppmanar oss att prisa Herren med en lång rad (åtta) instrument. Varför kan dessa instrument, som är "fysiska", åstadkomma musik? Det finns ett samband mellan skapelse och musik. Kyrkofadern Augustinus (354–430 e.Kr.) såg att den vetenskapliga grunden för musiken är matematisk. Då måste den vara rationell, evig, oföränderlig, meningsfull och objektiv. Den präglas av matematisk harmoni. Skaparen har kodat in musik i universums struktur. När Herren talar med Job frågar han: "Var fanns du när jag lade jordens grund [...] medan morgonstjärnorna tillsammans sjöng och alla Guds söner ropade av glädje?" (Job 38:4, 7.) Den musikaliska koden är fysisk, men musiken är andlig och gläder själen. Ändå kan musiken aldrig ge livet dess yttersta mening. För att musiken ska få en mening måste den integreras i det som är den yttersta meningen med livet, att älska Gud och medmänniskan.

Under århundradena efter Augustinus utvecklades musiken successivt. Först en enkel sång, som efter hand blev alltmer mångstämmig. Ända fram till slutet av 1800-talet vilade den västerländska musiken på tron att universum är ett ordnat kosmos och inte ett oordnat kaos, och på en skapare som också är en kärleksfull frälsare.

Gemensam sång för tillbedjan förekom i den tidiga kyrkan fram till fyrahundraåren, då prästerna tog över sången i gudstjänsten. Sången var dessutom endast på latin, som vanligt folk inte förstod.

Den som tog den biblisk-augustinska synen på musiken ut från kloster och körer var Martin Luther. Han fann något som var värt att sjunga om, värt att leva för – och dö för.

Vi kan inte och behöver inte göra något för att kvalificera oss för Guds kärlek. Frälsningen är en fri gåva att tas emot av nåd, med tomma händer. Ändå var det Luther funnit mycket mer än en idé eller en trosbekännelse. Det var en tro, en världsbild, på vilken en förfallen värld kunde byggas upp på nytt, en levande relation till en som var värd att besjungas. Lidande finns i världen, men Guds kärlek ger hopp om förlåtelse, fred och framsteg. Evangelium gjorde Västerlandet optimistiskt och i stånd att sjunga glädje in i världen.

En av Luthers stora upptäckter är "det allmänna prästadömet". Det finns en viktig sida av det allmänna prästadömet, som vi uppfattar som så självklar att vi inte tänker på den: Den gjorde det naturligt för *hela* församlingen att tillbe Gud genom sång, bön och på andra sätt.

Luther: "Gud har skapat människan för att prisa och upphöja Honom." Det var på denna grund som Luther skrev sånger på sitt eget språk och förde musiken till lungor och läppar också hos de fattigaste i befolkningen. *Församlingssången, som vi ser som något självklart, har alltså vuxit fram ur Luthers tes om det allmänna prästadömet.* I konsekvens med detta föreslog Luther att sång och musik också skulle ut i skolor och i lärarutbildning.

Församlingssången har vuxit fram ur Luthers tes om det allmänna prästadömet.

Den musiker som sedan, ett par hundra år senare, mer än någon annan kom att arbeta vidare i Luthers anda var Johann Sebastian Bach.

MORAL

Organisationen ”Transparency International” (TI) presenterar regelbundet ett index, som anger graden av korruption i olika länder. Påfallande är att de minst korrumpierade länderna är protestantiska, sekulära länder med en kultur som till stora delar skapats genom Bibeln.

Det finns ett starkt samband mellan korruption och fattigdom. De fattigaste länderna är ofta också de mest korrumpierade. Korruption är nämligen ett av de största hindren för ekonomisk utveckling. De mest sekulära länderna – ateistiska, ex-kommunistiska – som lär att om inte någon människa ser dig så är det inte någon som ser dig – hör till de mest korrumpierade, inte så olika hinduiska, buddhistiska och muslimska länder.

Varför är de länder som varit mest påverkade av Bibeln också minst korrumpierade? Kristendomen och islam har i långa stycken samma idé om absoluta moraliska regler. Skillnaden är att Allah är alltför majestätisk för att komma in i ett smutsigt hjärta. Men Jesus renar människan från insidan och möjliggör en självstyrande, sociopolitisk frihet och ett rent offentligt liv. Han vet allt om

mig, även om inte någon människa är i närheten, men har också utgett sig själv för att sona mina synder.

Det vi ser i historien är att kristna länder var lika korrupta som andra delar av världen fram till dess att de återupprättades under reformationen. Vi vet också att de stora väckelserna under 1700- och 1800-talen fick kraftfulla återverkningar i samhället, något som sträcker sig in i vår tid. Inte minst har det märkts genom minskad kriminalitet, korruption och dryckenskap, genom aktivering av missionen och förbud mot slaveri.

I boken finns ett långt avsnitt om John Wesleys arbete i England. På motsvarande sätt fanns det nyckelpersoner i en rad andra av de protestantiska länderna. Några exempel: I England märks även William Carey, missionär i Indien och en bibelöversättare av stor betydelse, Jonathan Edwards i USA. I Sverige var det inte minst Carl Olof Rosén.

Bibeln är den enda kända kraft i historien som kunnat befria hela nationer från korruption samtidigt som vägen beretts för politisk frihet.

Gunnar Davidsson

Lund

Del 1 av denna presentation av Mangalwadis bok slutar här.
Del 2 följer i kommande nummer av Begrunda.

1. *The Book that Made Your World – How the Bible Created the Soul of Western Civilization*, Vishal Mangalwadi, Nashville, Tennessee 2011